

ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ СРСР ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО 20-Х РР. ХХ СТ.

Володимир Дроб'язко,
*старший науковий співробітник НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України,
кандидат філологічних наук*

Стаття присвячена розгляду положень Основ авторського права СРСР 1925 і 1928 рр., їх порівняльному аналізу. Відповідно до зазначених актів за всіма авторами визнавалося виключне право на створені ними твори, що за законом 1925 р. мало чинність протягом 25 років від моменту першого видання або першого виконання твору, а від 1928 р. стало для більшості творів довічним правом. Порівняно з періодом «воєнного комунізму», цей етап є періодом поступового відновлення та розширення авторських прав.

Ключові слова: авторське право, основи авторського права, об'єкти авторського права, викуп авторського права

30.12.1925 р. 1-й з'їзд рад СРСР ухвалив Декларацію про утворення СРСР і Договір про утворення СРСР. 31.01.1924 р. 2-й з'їзд рад СРСР затвердив Конституцію СРСР, основою якої стали названі Декларація та Договір. До складу союзної держави увійшли союзні республіки, серед яких і Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР). Радянська конституційна доктрина визначала СРСР як союзню державу, утворену на основі добровільного об'єднання рівноправних соціалістичних республік. Союзним і автономним республікам надавався характер державних утворень (наявність конституції). Керівниками державними органами СРСР були з'їзд рад СРСР і центральний Виконавчий Комітет СРСР (ЦВК СРСР), який складався з двох палат: Ради Союзу та Ради Національностей. Виконавчим органом була Рада народних комісарів СРСР (Раднарком), до складу якого входили загальносоюзні народні комісаріати. У союзних рес-

публіках діяли свої комісаріати з обмеженою компетенцією. Вищим судовим органом був Верховний суд СРСР. Законодавство СРСР було уніфікованим, але допускало дію республіканських кодексів щодо певних груп суспільних відносин.

Перебуваючи у складі СРСР, Українська радянська держава формально зберігала свій державний суверенітет і мала право виходу із Союзу. У період 1923–1930 рр. антиконституційному розширенню повноважень союзного центру запобігала практика конституційних протестів УСРР, проте надалі сталося звуження суверенних прав союзних республік і фактичне перетворення СРСР на унітарну державу.

Зі створенням СРСР постало питання законодавчого закріплення положень авторського права. РНК СРСР 04.09.1924 р. прийняла постанову про необхідність розробити декрет про основи авторського права [1, 45]. Проект декрета в редакції Комісії законодав-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА

чих пропозицій було винесено на розгляд РНК СРСР. На засіданні РНК СРСР 06.01.1925 р. проект постанови «Про основи авторського права» був прийнятий РНК СРСР з 11 поправками, а проект закону «Про введення в дію постанови про основи авторського права» — без змін, після чого вони надійшли на затвердження ЦВК СРСР. Обидва проекти були розглянуті на засіданні Президії ЦВК СРСР 30.01.1925 р. Перший проект було прийнято з двома поправками, з яких одна мала технічний характер, а друга — принципове значення. Стаття 3 проекту Основ авторського права надавала авторові твору право «всіма можливими способами відтворювати і розповсюджувати його». Президія ЦВК СРСР змінила це формулювання, вказавши, що авторові твору надається право «всіма дозволеними законом способами відтворювати і розповсюджувати його» [1, 46].

Постановою ЦКВ і РНК СРСР від 30.01.1925 р. введено в дію з дня опублікування Основи авторського права (надалі — Основи) [2].

Цей загальносоюзний закон, як випливає з його назви, встановлював лише основні засади нормування авторського права, передбачаючи, що детальні положення будуть встановлені законодавчими актами союзних республік. Цей акт містив систематичний виклад основних положень авторського права у 15 статтях. Ними передбачено широке використання договірної форми відносин автора з видавництвами; в інтересах культурного розвитку суспільства встановлено випадки, коли твір може бути використаний без згоди автора, але з виплатою йому винагороди. Строк авторського права визначався від моменту першого видання чи першого публічного виконання твору.

Згідно з Основами, авторське право на твір як випущений у світ на території СРСР, так і такий, що зберігався за кордоном у формі рукопису, ескізу чи в іншій формі, визнавалось у межах, вста-

новлених угодами СРСР з відповідними державами (ст. 1).

Основи містили приблизний перелік об'єктів авторського права, що поширювалося на будь-який твір літератури, науки та мистецтва, незалежно від способу й форми його вираження, а також його достоїнства та призначення. Приблизний перелік творів розпочинався словами «як-от»: усні твори (промови, лекції, доповіді тощо); письмові твори (книги, статті, збірники та ін.); твори драматичні та музично-драматичні; переклади; твори хореографічні й пантоміми, відносно яких є вказівки, викладені письмово чи іншим способом; кінематографічні сценарії, що мали властивості самостійних творів; музичні твори з текстом або без тексту; рисунки, твори живопису, скульптури, архітектури та графічних мистецтв, ілюстрації, географічні карти; плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються науки, техніки чи для постановки на сцені драматичного або музично-драматичного твору; кінострічки; фотографічні твори чи твори, одержані способами аналогічними, фотографії тощо (ст. 2).

Автор мав виключне право під своїм іменем або під умовним іменем (псевдонімом), або без позначення (анонімно) випустити у світ свій твір і протягом встановленого законом строку всіма дозволеними законом способами відтворювати та розповсюджувати його, а також одержувати всіма законними способами майнові вигоди зі свого виключного права (ст. 3).

Не вважались порушенням авторського права:

- переклад чужого твору іншою мовою;
- користування чужим твором для створення нового твору, суттєво від нього відмінного;
- вміщення невеликих уривків і навіть повний передрук незначних за розміром творів, знімків тощо в наукових, політико-освітніх і навчальних збірниках з обов'язковим

- зазначенням автора та джерела за-
позичення;
- вміщення звітів про випущені у світ твори усні та письмові в галузі літератури, науки й мистецтва, що передають суть твору в самостійній формі або з відтворенням оригіналу за необхідності;
 - вміщення у звітах періодичних видань промов, виголошених під час публічних засідань;
 - передрук періодичними виданнями сповіщень із газет, а також статей небелетристичного характеру не раніше, ніж на другий день після їх опублікування; у передрукованих статтях обов'язкове зазначення джерела запозичення й імені автора;
 - використання композитором для свого музичного твору тексту, запозиченого з чужого літературного твору, за відсутності на це заборони, зазначеної автором останнього на кожному примірнику свого твору;
 - публічне виконання чужих драматичних, музичних, музично-драматичних, кінематографічних та інших творів у червоноармійських і робітничих клубах, а також в інших місцях за умови нестягнення плати з відвідувачів;
 - використання художніх і фотографічних творів у виробках заводської та ремісничої промисловості;
 - зображення творів живопису засобами різьблення та, навпаки, творів різьблення засобами живопису;
 - відтворення художніх творів, розміщених на вулицях і в публічних музеях;
 - зведення будівель і споруд за опублікованим автором планом, кресленнями та рисунками, якщо автор при опублікуванні не застеріг, що таке право зберігає за собою;
 - зняття копії з чужого твору виключно для особистого користування й без вміщення на копії художнього або фотографічного твору підпису чи монограми автора оригіналу (ст. 4).

Авторові випущеного у світ драматичного, музичного, музично-драматичного, пантомімного та хореографічного твору належало виключне право на виконання свого твору. Автор не мав права забороняти виконання випущеного ним у світ твору, але мав право, крім випадку, передбаченого ст. 4 (3), на виплату йому авторського гонорару. Право композитора на одержання гонорару за публічне виконання публічного твору зберігалось лише в тому разі, якщо ним на кожному примірнику твору було зазначено, що композитор лишив за собою це право (ст. 5).

Авторське право, за винятками, встановленими ст. 7, 8, 9, належало авторові протягом 25 років від часу появи його твору у світ (ст. 6).

Видавці газет, журналів та інших періодичних видань, а також енциклопедичних словників володіли авторським правом на ці видання протягом 10 років від часу появи цих творців у світ. Співробітники зазначених видань зберігали авторське право на свої окремі твори, якщо інше не встановлено договором (ст. 7).

Строк користування авторським правом на хореографічні твори, пантоміми, кінематографічні сценарії та кінострічки становив 10 років (ст. 8).

Строк користування авторським правом на фотографічні твори становив для окремих знімків 3 роки, для зібрання знімків — 5 років. Для збереження за фотографом авторського права на фотографічне зображення вимагалось зазначення на кожному примірнику:

- фірми чи імені, прізвища та місця проживання фотографа;
- року випуску у світ фотографічного твору (ст. 9).

Будь-який твір вважався випущеним у світ 1 січня того року, протягом якого він був уперше правомірно виданий відповідним технічним способом. До видання прирівнювалося: публічний показ драматичного або музично-драматичного твору, публічне виконання музичного твору, публічне виставлення

АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА

В. Дробязко

творів образотворчого мистецтва, зведення творів архітектури (ст. 10).

Якщо до 1 січня року, в якому помер автор, не спливав зазначений вище строк користування авторським правом на випущений у світ твір, авторське право переходило до спадкоємців автора на час, який залишився до закінчення зазначеного строку, проте не більше ніж на 15 років, рахуючи з 1 січня року смерті автора. Авторське право на твори, не випущені у світ до дня смерті автора, переходило до його спадкоємців на 15-річний або коротший, зазначений у ст. 7, 8, 9 строк, рахуючи з 1 січня року смерті автора. Після смерті спадкоємця чи кожного зі спадкоємців автора, якщо їх було кілька, авторське право подальшому переходу у спадщину не підлягало. Грошова оцінка авторського права, що переходило до спадкоємців автора, не враховувалося до загальної оцінки успадкованого майна при застосуванні законів, які обмежують спадкування (ст. 11).

Авторське право частково або цілком могло бути відчужено видавничим договором або іншим законним способом; характер використання авторського права мав бути чітко визначений договором. Договори про перевідступлення авторського права повинні бути, під страхом недійсності, укладені в письмовій формі, крім творів, друкованих у періодичних виданнях (ст. 12).

Видавець не мав права на свій розсуд, без згоди автора або його спадкоємців, вносити будь-які доповнення, скорочення та взагалі зміни ні до твору, ні до його заголовка, ні до позначення на ньому імені автора. Видавець також не мав права без згоди автора чи його спадкоємців додавати до твору ілюстрації (ст. 13).

Збитки, завдані порушенням авторського права, підлягали відшкодуванню згідно із законодавством союзних республік (ст. 14).

Авторське право на будь-який твір могло бути викуплене в примусовому порядку урядом СРСР або урядом тієї союзної республіки, на території якої твір

уперше випущений у світ або зберігався у формі рукопису, ескізу чи в іншій об'єктивній формі (ст. 15).

Основи авторського права від 30.01.1925 р. мали кілька прогалин і недостатньо відображали інтереси авторів як щодо строку використання авторських прав, так і щодо здійснення та охорони прав.

30.11.1926 р. РНК СРСР утворила під головуванням Г. Кржижановського комісію для розгляду заходів щодо поліпшення правового та побутового стану літераторів. Комісія, разом з іншими пропозиціями, розробила проект нового Закону «Основи авторського права».

Проект повніше регламентував порядок реалізації авторських прав, передбачав співавторство, врегулював порядок переробки творів з однієї форми в іншу, подовжив строк авторського права для авторів і спадкоємців, визначив компетенцію союзних республік у галузі законодавства про авторське право тощо.

Проект Закону «Основи авторського права» первинно було внесено РНК РРФСР до Президії ВЦВК. Остання розглянула цей проект на засіданні 23.01.1928 р. (протокол № 40), внесла 7 поправок переважно редакційного характеру, схвалила його та подала на затвердження Президії ЦВК СРСР.

При обговоренні проекту Основ 1928 р. в РНК СРСР Рада з'їздів державної промисловості і торгівлі, підтримана Вищою Радою народного господарства СРСР, заперечувала проти встановлення межових тиражів і мінімального розміру авторського гонорару, вважаючи, що це призведе до зниження тиражів і подорожчання книг, але РНК СРСР ці докази відкинула [1, 55].

Проекти законів «Про введення в дію Основ авторського права в новій редакції» й «Основи авторського права», внесені РНК СРСР, були прийняті без змін ЦВК СРСР 16.05.1928 р.

Відповідно до Закону «Про введення в дію Основ авторського права в новій редакції» [3], Основи вводилися в дію протягом 2-х строків після їх опубліку-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА

вання. Спори, що виникли до опублікування Основ, підлягали вирішенню згідно з раніше чинним законодавством. Центральним виконавчим комітетом союзних республік пропонувалося:

- внести протягом 2-х строку до законодавства союзних республік зміни та доповнення, що впливають з Основ авторського права 1928 р.;
- доповнити цивільні процесуальні кодекси правилами, що прирівнюють порядок стягнення винагороди, належної авторам за повне або часткове відчуження свого авторського права, до порядку стягнення заробітної плати;
- доповнити цивільні процесуальні кодекси правилами, що прирівнюють порядок повернення стягнення на винагороду, одержувану автором за відчуження його твору чи за порушення авторського права, до порядку стягнення, встановленого для заробітної плати;
- доповнити цивільні процесуальні кодекси правилами, що забороняють повернення судових стягнень на авторське право та допускають повернення таких стягнень лише на доходи, одержані при здійсненні зазначеного права;
- передбачити в кримінальних кодексах заходи соціального захисту проти порушень авторського права [4, 122].

Закон «Основи авторського права» 1928 р. складався з 20 статей.

Основи 1928 р., подібно до Основ 1925 р., визнавали авторське право за автором або його правонаступниками незалежно від їхнього громадянства авторське право на твір, який з'явився на території СРСР чи перебував на території останнього у формі рукопису, ескізу чи в іншій об'єктивній формі (ст. 1). Якщо ж твір вийшов у світ за кордоном або перебував там у будь-якій об'єктивній формі, авторське право визнавалося за автором тільки за наявності спеціальних угод з відповідними державами (ст. 2).

До цих положень в Основах 1928 р. додано, що автор — громадянин СРСР і його спадкоємці (але не інші правонаступники автора) користувалися захистом авторського права на території СРСР щодо твору, що з'явився у світ в іноземній державі чи перебував там у будь-якій об'єктивній формі (ст. 3).

Основи 1928 р. повторили перелік об'єктів авторського права, наведений у Основах 1925 р. (ст. 4).

Основами 1928 р. передбачено співавторство у двох формах:

- 1) коли твір становить нерозривне ціле без виділення створеного кожним зі співавторів; у цьому разі співавторам належить авторське право на твір спільно;
- 2) якщо твір складається з розділів (частин), які мають самостійне значення; у такому разі кожний співавтор володіє авторським правом на виконану ним частину твору, а всі співавтори спільно — авторським правом на твір в цілому (ст. 5).

Основами 1928 р. надано авторське право упорядникам збірників чужих творів. Якщо останні не є предметом будь-якого авторського права (твори, на які спливали строки охорони; твори народної творчості; офіційні документи тощо), упорядник збірника користувався авторським правом за умови самостійної обробки творів і матеріалів. Якщо ж збірник складено із творів, які були предметом чийогось авторського права, упорядникові збірника належало авторське право за умови дотримання прав авторів творів, які увійшли до збірника (ст. 6).

Основи 1928 р., подібно до Основ 1925 р., надавали авторові виключне право випускати у світ свій твір під своїм іменем, під псевдонімом або анонімно й усіма дозволеними законом способами відтворювати, розповсюджувати його та одержувати майнову вигоду (ст. 7).

Основи 1928 р. зберегли передбачене Основами 1925 р. виключне право автора на публічне виконання невиданих творів, однак Основи 1928 р. ввели засте-

реження: якщо невиданий твір був хоча б одного разу публічно виконаний, наркомосвіти республік мали право дозволяти його публічне виконання без згоди автора, але з виплатою йому винагороди. Автор не мав права забороняти публічне виконання вже виданих творів, маючи право на одержання винагороди (ст. 8).

Основи 1928 р. зберегли перелік випадків, коли Основами 1925 р. допускалося використання чужого твору без згоди його автора, проте внесли суттєві доповнення та зміни до цього переліку. Зокрема, переробки розповідних творів у драматичні та кіносценарії і навпаки, а також драматичних творів у кіносценарії і навпаки допускались Основами 1928 р. лише за згодою автора чи його правонаступників. Право передруку періодичними виданнями газетних повідомлень і статей небелетристичного характеру поширено й на репродукції з творів образотворчого мистецтва, рисунків, ілюстрацій, фотографій і креслень. Дозволене Основами 1925 р. право використання художніх і фотографічних творів у промислових виробках доповнене в основах 1928 р. застереженням «за умови виплати автору гонорару» (ст. 9).

Суттєвої зміни в Основах 1928 р. зазнали загальні строки охорони авторського права, вони встановлені для автора довічно, для спадкоємців — на 15 років (ст. 10). Скорочені строки охорони авторського права, як і порядок їх обчислення, передбачені Основами 1925 р., переважно залишилися без змін (ст. 11, 13), за винятком фотографій: охорона окремих фотографій збільшена до 5 років, зібрань фотографій — до 10 років (ст. 12).

Основами 1928 р. встановлено розмежування компетенції СРСР і союзних республік у галузі законодавства про авторське право.

Законодавством союзних республік встановлювалися:

- норми, що регулюють видавничий договір на літературні твори, зокрема: обов'язковий зміст договору, граничний строк його чинності, мінімальний розмір гонорару за певного

тиражу, а також граничний строк, протягом якого повинно бути випущено все обумовлене договором видання (одночасно або частинами);

- обов'язковий зміст видавничого договору на музичні твори, а також твори образотворчих мистецтв, фотографії;
- норми, що регулюють норми про відступлення прав на публічне виконання творів, зокрема: обов'язковий зміст договору, граничний строк чинності договору про відступлення прав на публічне виконання драматичного, музичного та музично-драматичного твору, межа кількості допустимих за одним договором публічних виконань і граничний строк, протягом якого повинна бути здійснена постановка.

Основи 1928 р. повторюють правила, визначені в Основах 1925 р., про право відчужувати авторське право в цілому або частково, про письмову форму видавничого договору (ст. 16); про заборону вносити будь-які зміни до твору, заголовка, позначення імені автора, а також додавати до твору ілюстрації без згоди автора (ст. 18); примусовий викуп авторського права урядом СРСР або союзної республіки (ст. 20).

У решті випадків між Основами 1928 р. й Основами 1925 р. суттєвих відмінностей не було.

Отже, Основи авторського права 1925 р. й Основи авторського права 1928 р. цілком відповідали духу свого часу. Звісно, коло надаваних авторам прав не витримувало порівняння з правами, що гарантувалися авторам держав-учасниць Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Проте, порівняно з періодом «воєнного комунізму», таке становище розглядають як період поступового відновлення та розширення авторських прав. Юридико-технічні характеристики Основ 1928 р. були досить високі: не випадково багато їхніх правил були перенесені практично без змін до подальшого законодавства. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. *Корецкий В. И. Авторские правоотношения в СССР. Сталинабад, 1959. 372 с.*
2. *Основы авторского права // Известия. 4 февраля 1925 г. и Собрание законов СССР. 1925. № 7. Ст. 67.*
3. *Собрание законов СССР. 1928. № 28. Ст. 246.*
4. *Авторское право на литературные произведения: сборник официальных материалов/сост. Л. М. Азов, С. А. Шаццлло. М, 1953. 136 с.*
5. *Основы авторского права // Известия. 17 мая 1928 г. № 113.*

1. *Koreckij V. I. Avtorskie pravootnoshenija v SSSR. Stalinabad, 1959. 372 s.*
2. *Osnovy avtorskoho prava [in] Sobranje zakonov SSSR. 1925. № 7. St. 67.*
3. *Sobranie zakonov SSSR. 1928. № 28. St. 246.*
4. *Avtorskoe pravo na literaturnye proizvedenija: sbornik oficial'nyh materialov / sost. L. M. Azov, S. A. Shacillo. M, 1953. 136 s.*
5. *Osnovy avtorskoho prava // [in] Yzvestyia. 17 maja 1928 g. № 113.*

Надійшла до редакції 20.03.2018 р.

Дробязко В. Законодательные акты СССР об авторском праве 20-х гг. XX в.

Статья посвящена рассмотрению положений Основ авторского права СССР 1925 и 1928 гг., их сравнительному анализу. Согласно указанным актам за всеми авторами признавалось исключительное право на созданные ими произведения, которое по закону 1925 г. именло силу в течение 25 лет с момента первого издания или первого исполнения произведения, а с 1928 г. стало относительно большинства произведений пожизненным правом. По сравнению с периодом «военного коммунизма» данный этап является периодом постепенного восстановления и расширения авторских прав.

Ключевые слова: авторское право, основы авторского права, объекты авторского права, выкуп авторского права

Drobzyazko V. Legislative acts of USSR about copyright 20 years of XX century. This article is dedicated to the development of Fundamentals of copyright of The USSR from 1925 and 1928 y., and theirs comparative analysis. Respectively to the specified acts, all authors recognized copyright on the works created by them, which dedicated to laws at 1925 and has been valid for 25 years from moment, when the author first appeared with his work or from time, when his work was firstly published. And from 1928 the majority of author's works had lifetime copyright. Author's copyright could go to heirs for a period of 15 years after authors death. Author could use the work according to contracts between authors, which were regulated by law. Fundamentals of copyright contained a fairly wide range of inventions, which could be used without rights. Translation of the work was not a violation of copyright, use someone else's work to create your own work, which is very different from the original, public performance someone else's work with free for author. Comparatively with period of «military communism» that period was «period of gradual recovery and copyright expansion».

Keywords: copyright, basics of copyright, objects of copyright, purchase of copyright